

היום נלמד בעזרת ה':

בבא קמא דף פח

(בעמוד הקודם)

הגמרא חוזרת לשאלה למי משלם החובל בבת קטנה של אחרים, לבת או לאבא?

וכן אמר ריש לקיש וכו'

ורבי יוחנן אמר אפילו פציעה: האב מקבל אפילו את התשלומים על פציעה של הבת.

קושיא: פציעה סלקא דעתך? וכי תעלה על דעתך שהאבא מקבל את כסף הפציעה, והרי אפילו רבי אלעזר ששאל את השאלה הזו דיבר על חבלה שהפחיתה מהערך של הבת, שאז מכיון שהאבא יכול למכור אותה לשפחה הוא מפסיד את הכסף שהיא שווה. אבל פציעה שלא מורידה מהערך שלה, פשוט שאינה הולכת לאבא!

תירוץ: א"ר יוסי וכו' שפצעה בפניה: מדובר שפצעו אותה בפנים ונשארה לה צלקת מכוערת, ולכן ירד לה הערך הממוני והאב הפסיד זאת.

*

למדנו במשנה: החובל בעבד כנעני של חבירו חייב לשלם, לדעת רבנן אפילו בושת לדעת רבי יהודה פטור מלשלם בושת.

במי שיש לו אחוה: מהפסוק המדבר על תשלומי בושת "כִּי יִנָּצוּ אֲנָשִׁים יַחְדָּו אִישׁ וְאִחִיו וְקִרְבָּה אִשֶּׁת הָאָחִיד לְהַצִּיל אֶת אִשְׁתּוֹ מִיַּד מְכַהֵ וּשְׁלָחָה יָדָהּ וְהִחְזִיקָהּ בְּמִבְשָׁיו" לומדים שדוקא למי שיש 'אחוה' כלומר שהוא יכול לבוא בקהל ישראל (= להתחתן עם ישראלים) יש גם תשלום בושת, אבל עבד שאין לו 'אחוה' כי הוא פסול לבוא בקהל אין לו גם בושת.

ורבנן: אבל רבנן הסוברים שיש לעבד בושת, סוברים שגם לעבד יש 'אחזה'. כי הם מפרשים את ה'אחזה' במצוות, דהיינו עבד נחשב 'אח' של עם ישראל בגלל שהוא חייב במצוות כאשה.

קושיא: אלא מעתה לרבי יהודה: לדעת רבי יהודה שעבד לא נקרא 'אחיו', אם כן זוממי עבד (= עדים שהעידו על אדם שהוא חייב מיתה ולאחר מכן התברר שהם שקרנים והם 'עדים זוממין', עליהם לקבל את העונש שרצו להעליל על הנאשם) לא יהרגו אותם, כי בפסוק של עד זומם נאמר **וְעֵשִׂיתֶם לוֹ כְּאִשֶּׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו** ועבד הוא לא 'אחיו'. ואילו במסכת מכות כתוב שעדים זוממין נענשים על עדות שהעידו על עבד!

רבא מתרץ: נאמר בהמשך הפסוק של עדים זוממין שם **"וְיַעֲרֹת הָרֶעַ מִקִּרְבָּהּ"** ללמד שהם נענשים 'מכל מקום' כלומר בכל מקרה אפילו בעבד.

קושיא: אלא מעתה לרבנן: לדעת רבנן שעבד בכלל 'אחיו', עבד צריך להיות כשר להיות מלך, משום שנאמר **"מִקִּרְבֵּי אֶחָיו תִּשִּׂים עֲלָיו מֶלֶךְ"**. ומדוע עבד לא כשר?

תירוץ: אמרי ולטעמין תיקשי לך גר לדברי הכל: לשיטתך 'המקשן' גם קשה - מדוע גר פסול להיות מלך והרי לכולי עלמא הוא יהודי גמור והוא 'אחיו'? אלא התשובה היא כי נאמר **"מִקִּרְבֵּי אֶחָיו תִּשִּׂים עֲלָיו מֶלֶךְ"** מהמובחר שבאחיו, לא גר ולא עבד.

קושיא: אלא מעתה לרבנן יהא עבד כשר לעדות: אפילו שנאמר **"וְהָיָה עַד שֶׁקֶר הָעֵד שֶׁקֶר עֲנֵה בְּאָחִיו"**, כי לדעת רבנן עבד בכלל 'אחיו'.

תירוץ: אמר עולא עדות לא מצית אמרת: על עדות אין קושיא. כי יש קל וחומר מאשה - אם אשה שהיא ראויה לבא בקהל בכל אופן היא פסולה לעדות, קל וחומר שעבד שאינו ראוי לבוא בקהל שהוא יהיה פסול לעדות.

פירכא: מה לאשה: יש פירכא על הקל וחומר. כי לאשה אין מצות ברית מילה, ואולי זהו התנאי להיות כשר לעדות, ולכן היא פסולה. אבל עבד שיש לו ברית מילה (כאשר קונים אותו לעבד מטבילים אותו ועושים לו ברית מילה) הוא יהיה כשר לעדות.

תשובה: קטן יוכיח: שישנו בברית מילה ובכל אופן הוא פסול לעדות. אם כן מוכח שהברית מילה היא לא תנאי להיות כשר לעדות.

פירכא: מה לקטן: קטן אינו חייב במצות, ואולי זהו התנאי לעדות, ולכן הוא פסול. אבל עבד שחייב במצוות כאישה יהיה כשר לעדות.

תשובה: אשה תוכית: שהיא חייבת במצות ופסולה לעדות. ואם כן 'חזר הדין' כלומר יש כאן אישה וקטן שיש בכל אחד מהם דבר שאין בשני, אבל הצד השווה שבשניהם יחד שאינם בכל המצות אלא רק בחלק מהם (קטן יש לו רק ברית מילה, ואישה אין ברית מילה) והם פסולים להעיד. ומשניהם נלמד שגם עבד פסול כי הוא אינו בכל המצות.

פירכא: מה להצד השווה שבהם: אישה וקטן אינם 'איש' ולכן הם פסולים לעדות כי בעדים זוממין נאמר "וְעִמְדוּ שְׁנֵי הָאֲנָשִׁים" ומשם לומדים שרק 'אנשים' כשרים לעדות ולא קטן ולא אשה. אבל עבד שהוא 'איש' יהיה כשר.

תירוץ: אלא תיתי מגזלן: אלא באמת לומדים שעבד פסול לעדות מ'גזלן'. גזלן פסול לעדות אפילו שהוא ראוי לבוא בקהל, קל וחומר שעבד שהוא לא ראוי לבוא בקהל יהיה פסול.

פירכא: מה לגזלן: הסיבה שגזלן פסול כי מעשיו הרעים גרמו לו, אבל עבד יהיה כשר.

תשובה: אלא תיתי מגזלן ומחד מהנך: לומדים מגזלן ומאשה, או מגזלן וקטן, בהצד השווה. כלומר שניהם אינם זהירים בכל המצוות: גזלן בגלל רשעותו, ואשה או קטן בגלל שלא נצטוו. והם פסולים לעדות. ומהם לומדים גם לעבד שאינו זהיר בכל המצוות (כי הוא חייב רק כאישה), שהוא פסול לעדות.

מקור אחר לפסול עבד לעדות:

מר בריה דרבינא אמר: נאמר בפסוק "לֹא יוֹמְתוּ אָבוֹת עַל בָּנִים" פירוש הפסוק הוא: לא יומתו אנשים על פי עדות של אבות שאין להם יחוס עם הבנים שלהם, דהיינו עבד כנעני שהבנים שלו לא מתייחסים אחריו. ומכאן שעבד כנעני פסול לעדות.

דאי סלקא דעתך: כי אם תעלה בדעתך שהפסוק מדבר רק על עדות קרובים (וכמו שאמרנו במסכת סנהדרין שמהפסוק הזה לומדים שקרובים פסולים לעדות על הקרובים שלהם), ופירוש הפסוק הוא: לא יומתו אבות בעדות הבנים שלהם. אם כן היה צריך להיות כתוב "לֹא יוֹמְתוּ אָבוֹת עַל בְּנֵיהֶם". ומכך שכתוב "עַל בָּנִים" אנו

לומדים בנוסף לפסול קרובים (= של בנים להעיד על אבותיהם), גם לאבות שאין להם יחוס עם הבנים, כלומר לעבד כנעני שפסול.

קושיא: אלא מעתה ובנים לא יומתו על אבות: אם כן לפי זה המשך הפסוק "ובנים לא יומתו על אבות" צריך להתפרש (בנוסף לפסול קרובים של אבות להעיד על בניהם), שלא יומתו אנשים על פי עדות בנים שאין להם יחוס עם האבא שלהם, דהיינו גר שהתגייר שאינו מתייחס אחר אביו. והרי גר כן כשר לעדות!

תירוץ: אמרי הכי השתא: גר אמנם אין לו יחוס 'למעלה' = כלפי האבא שלו, אבל יש לו יחס 'למטה' = כלפי הבן שלו (שכנו שגולד לו אחר הגיור מתייחס אחריו), ולכן גר כשר לעדות. אבל עבד אין לו יחוס לא למעלה ולא למטה ולכן הוא פסול לעדות.

דאי סלקא דעתך: כי אם תעלה בדעתך שהפסוק בא לפסול גר לעדות, היה צריך להיות כתוב "לא יומתו אבות על בניהם ובנים לא יומתו על אבות". ואז הפסוק היה מתפרש כך: "לא יומתו אבות על בניהם" ללמד שקרובים פסולים, דהיינו בנים פסולים להעיד על אבותיהם (וכמו שאמרנו בסנהדרין). "ובנים לא יומתו על אבות" ללמד אותנו שני דברים: א. לא יומתו בנים בעדות אבותיהם, דהיינו שקרובים פסולים. ב. לא יומתו אנשים על פי בנים שאין להם יחוס עם האבות, דהיינו שגר פסול. ואת הפסול של עבד היינו לומדים בקל וחומר מגר: אם גר שלמעלה אין לו יחוס אבל למטה יש לו יחוס ובכל אופן הוא פסול לעדות, קל וחומר שעבד שאין לו יחוס כלל שהוא פסול לעדות.

אלא מדכתב רחמנא: אבל מכך שכתוב בפסוק "לא יומתו אבות על בנים" לומדים (בנוסף לפסול קרובים) שלא יומתו על פי אבות שאין להם יחוס בנים, דהיינו עבד שאין לו יחוס. ואמנם דוקא עבד שאין לו יחוס לא למעלה ולא למטה פסול, אבל גר שיש לו יחוס למטה כשר לעדות.

וכי תימא לכתוב רחמנא: אם כן קשה - מדוע כתוב בסוף הפסוק "ובנים לא יומתו על אבות" שאז משמע כאילו גר פסול בגלל שהוא בן שאין לו יחוס עם אבותיו. היה צריך להיות כתוב "ובנים לא יומתו על אבותיהם" שאז היה משמע רק שקרובים פסולים לעדות (דהיינו אבות פסולים להעיד על בניהם).

תשובה: **אידי דכתב:** אגב שנכתב בתחילת הפסוק "לא יומתו אבות על בנים" נכתב גם בסוף הפסוק באותה המטבע "ובנים לא יומתו על אבות".

*

אימיה דרב שמואל בר אבא מהגרוניא: אמו של רב שמואל בר אבא התחתנה בנישואין שניים עם רבי אבא (לבעלה השני היה אותו שם כבעלה הראשון). בעודה בחיים היא כתבה שטר שהיא מעניקה את הנכסים שלה לבנה מהנישואין הראשונים, רב שמואל בר אבא. הנכסים ההלו היו 'נכסי מלוג' דהיינו נכסים שהאשה מביאה איתה לנישואין שה'גוף' שייך לה אבל הבעל אוכל את ה'פירות' (כגון שדה שהבעל אוכל את פירותיה אבל הקרקע שייכת לאשה). לאחר פטירתה הלך רב שמואל בר אבא לרבי ירמיה בר אבא, ושאל אותו מה הדין של הנכסים שקיבל? רבי ירמיה פסק לו שהנכסים שייכים לו ולא לרבי אבא בעלה השני של אימו.

אזל רבי אבא: הלך ר' אבא וסיפר את הדבר לרב הושעיא. הלך רב הושעיא וסיפר לרב יהודה. אמר לו רב יהודה כך אמר שמואל 'האשה שמכרה בנכסי מלוג בחיי בעלה ומתה, הבעל מוציא מיד הלקוחות'. (בגלל שהבעל יורש את אשתו ואם כן הוא נחשב ל'קונה' הראשון).

אמרוה קמיה דרבי ירמיה בר אבא: אמרו את דברי רב יהודה לרבי ירמיה. אמר להם רבי ירמיה: אני יודע משנה שממנה מוכח שהבעל לא יכול להוציא מהלקוחות.

דתנ הכותב נכסיו לבנו לאחר מותו: כלומר האב הקנה לבנו את נכסיו 'מהיום ולאחר מיתה', והיינו ש'גוף' הנכסים כבר קנוי מעכשיו לבן, רק שהאבא אוכל את ה'פירות' עד שהוא ימות. ולכן הבן אינו יכול למכור את הנכסים לאחרים כי הפירות ברשות האב, והאב אינו יכול למכור את הנכסים לאחרים כי הגוף ברשות הבן.

אם בכל אופן מכר האב - הפירות מכורים לקונה עד שימות האב (כי זה מה שיש לאב בנכסים - אכילת פירות עד שימות). אבל אם מכר הבן - אין לקונה כלום בפירות עד שימות האב. עד כאן המשנה.

כי מיית אב מיהא: מדייק רבי ירמיה שכשמכר הבן ומת האב הלוקח מקבל את הפירות. (כי את ה'גוף' הוא קנה מיידית, אבל את הפירות רק לאחר מיתת האב).

והיינו אפילו אם מת הבן בחיי האב ואחר כך מת האב, שאז הנכסים מעולם לא הגיעו לידי הבן, בכל אופן הלוקח זוכה בהם.

הגמרא עוצרת את דברי רבי ירמיה ומבארת את דבריו (תורת חיים):

כרבי שמעון בן לקיש: דברי רבי ירמיה הם כשיטת רבי שמעון בן לקיש הסובר שלא משנה מתי מת הבן, הלוקח זוכה בנכסים לאחר מיתת האב.

דאיתמר: נחלקו רבי יוחנן וריש לקיש במקרה שמכר הבן, ולאחר מכן מת הבן לפני האב, ולאחר מכן מת האב: לדעת רבי יוחנן לא קנה הלוקח כלום. כי מה שאמרה המשנה שאם 'מכר הבן אין ללוקח כלום עד שימות האב' ומדויק מדבריה שלאחר מות האב קונה הלוקח את הנכסים. שם מדובר שהאבא מת בחיי הבן, והבן ירש אותו, וממילא חלה המכירה. (כי הבן מכר לקונה את מה שיבוא לידי לאחר מכן).

אבל כשהבן מת לאחר האב, שהוא לא ירש את האב, אין ללוקח כלום. משום שה'קנין פירות' שהיה לאב בשדה נחשב ל'קנין הגוף', וממילא הבן לא יכל למכור כלום בחיי האב. כי באמת לא היה לו לא קנין פירות ולא קנין הגוף.

אבל לדעת ריש לקיש הלוקח קנה. ומה שדייקנו מהמשנה שלאחר מות האב קונה הלוקח, זה אפילו אם הבן מת בחיי האב. והטעם, משום ש'קנין פירות' שהיה לאב בשדה לאו כ'קנין הגוף'. וממילא חלה המכירה שמכר הבן את השדה בחיי אביו, כי הוא מכר את קנין הגוף השייך לו. אלא שעדיין האב אוכל פירות עד שימות, וכשימות האב קונה הלוקח גם את אכילת הפירות.

ואנן השתא: ממשיכה הגמרא: ואנו סוברים שגם ר' ירמיה בר אבא וגם רב יהודה נוקטים כשיטת ר' שמעון בן לקיש, כי נפסקה ההלכה בזה כשיטתו.

הגמרא חוזרת להמשך דברי רבי ירמיה:

וקאמר ר' ירמיה בר אבא: אם תעלה על דעתך שקנין פירות כקנין הגוף, כשמת הבן בחיי האב מדוע הלוקח זוכה בנכסים לאחר מות האב, והרי הבן מכר לו את מה שאינו ברשותו. אלא בהכרח שקנין פירות לאו כקנין הגוף, והבן זכה בקנין הגוף ואת זה הוא מכר ללוקח.

ומכאן לעניננו, לאימו של רבי שמואל בר אבא היה קנין הגוף בנכסי מלוג שלה, כי לבעלה היה רק 'קנין פירות' וכאמור קנין פירות אינו כקנין הגוף. ואם כן היא יכלה

להעניק לבנה את ה'קנין הגוף' הזה בחייה, ואפילו שהיא מתה קודם לבעלה הבן זוכה בגוף הנכסים.

אהדרוה לקמיה דרב יהודה: החזירו את תשובתו של רבי ירמיה לרב יהודה. אמר להם רב יהודה: כך אמר שמואל המקרה של אשה המוכרת נכסי מלוג אינו דומה למשנה של בן המוכר נכסים.

מאי טעמא?: רב יוסף מבאר: בשלמא אם היה כתוב במשנה להיפך 'הכותב נכסיו לאביו' (שיזכה בהם לאחר מותו), ומכר האב את הנכסים ומת האב בחי הבן. ועל כך אמר ריש לקיש שהקונה זוכה בנכסים לאחר מיתת הבן. היתה ראייה שקנין פירות אינו כקנין הגוף.

אבל עכשיו שכתוב במשנה 'הכותב נכסיו לבנו', הסיבה שהקונה זוכה בנכסים אינה בגלל שקנין פירות לאו כקנין הגוף, אלא בגלל שהבן ראוי לירש את האב. ולכן אפילו שקנין פירות כקנין הגוף, האב ודאי זיכה לבן את קנין הגוף בחייו, כי אחרת הוא לא נותן לו כלום משום שבכל מקרה הוא עתיד לירש אותו לאחר מותו.

אבל אימו של רבי שמואל בר אבא שנתנה את נכסי המלוג שלה לבנה, מכיון שהבן לא יורש אותה (אלא בעלה), הוא לא זוכה בקנין הגוף. כי באמת קנין פירות כקנין הגוף, והבעל שיש לו קנין פירות זוכה בנכסים.

אמר ליה אביו: וכי רק בן יורש את אביו, אבל אבא לא יורש את בנו? והרי אם הבן מת ללא בנים האב יורש אותו.

אלא בהכרח שמדובר בבן שיש לו ילדים, והסיבה שהוא כתב את נכסיו לאביו בכדי להבריא אותם מבניו שלא ירשו אותם לאחר מותו אלא אביו ירש אותם. ולכן אם היה כתוב במשנה 'הכותב נכסיו לאביו' הסיבה שהאב יכול היה למכור את הנכסים אינה בגלל שהוא יורש את בנו, אלא בגלל ש'קנין פירות לאו כקנין הגוף' והבן לא יכול לעכב על האב מלמכור את הגוף ששייך לו.

ואם כן גם עכשיו שכתוב במשנה 'הכותב נכסיו לבנו' מדובר שיש לאב כמה בנים, והסיבה שהאבא כתב את נכסיו לבנו בכדי להבריא אותם משאר הבנים שלא ירשו אותם. ואם כן בהכרח שהסיבה שהבן יכל למכור את הנכסים אינה בגלל שהוא עתיד לירש אותם, אלא בגלל ש'קנין פירות לאו כקנין הגוף' וכנ"ל.

אלא מאי אינה דומה למשנתנו: אלא מה שאמר שמואל שהמקרה של אישה שמכרה בנסכי מלוג אינו דומה למשנה של אב שכתב נכסיו לבנו, זה משום 'תקנת אושא'. חכמים התקינו שהאשה שמכרה בנסכי מלוג בחיי בעלה ומתה, הבעל מוציא מיד הלקוחות. ואפילו ש'קנין פירות לאו כקנין הגוף', חכמים נתנו לבעל כח של 'לוקח ראשון' בנסכי אשתו, כדי שלא תהיה איבה ביניהם.